

หน่วยที่ ๔

ท้องถิ่นไทยภาค

"เรียนรู้อดีต กำหนดปัจจุบัน
ก้าวมัน สู่อนาคต"

เอกสารประกอบการเรียนการสอน เรื่อง วรรณกรรมพื้นบ้าน

ความหมายของวรรณกรรมพื้นบ้าน

วรรณกรรม ตามรูปศัพท์ หมายถึง งานหนังสือซึ่งมีจุดมุ่งหมายเพื่อให้ความรู้และความบันเทิง กระบวนการกว่าจะเป็นหนังสือนั้นจะต้องผ่านกระบวนการคิดแล้วถ่ายทอดออกมาเป็นถ้อยคำ หรือด้วยการจดจำแล้วต่อมาจึงจารึกเป็นลายลักษณ์อักษร

พื้นบ้าน หมายถึง เฉพาะถิ่น มักใช้คู่กับพื้นเมือง เป็นพื้นบ้านพื้นเมือง ฉะนั้น วรรณกรรมพื้นบ้าน ก็หมายถึง หนังสือเฉพาะท้องถิ่น

ลักษณะของวรรณกรรมพื้นบ้าน

วรรณกรรมพื้นบ้าน มีลักษณะดังนี้

๑. วรรณกรรมพื้นบ้านเป็นมรดกทางวัฒนธรรมที่สืบทอดกันมาด้วยวาจาหลายชั่วอายุคน แต่ต่อมาวรรณกรรมมุขปาฐะได้รวบรวม หรือบันทึกไว้เป็นลายลักษณ์อักษร
๒. วรรณกรรมพื้นบ้านเป็นแหล่งข้อมูลที่แสดงภูมิปัญญาชาวบ้าน ตลอดจนประเพณีวัฒนธรรมความเชื่อและวิถีชีวิตของชาวบ้าน
๓. วรรณกรรมพื้นบ้านมักจะไม่มีใครกำหนดผู้แต่งหรือผู้เล่าเพราะสืบทอดกันมานาน
๔. วรรณกรรมพื้นบ้านจะใช้ภาษาถิ่นไม่นิยมใช้ศัพท์สูง จะใช้คำง่ายมีความหมายตรงไปตรงมา แต่จะให้อารมณ์อย่างลึกซึ้งน่าสนใจ
๕. วรรณกรรมพื้นบ้านจะมีจุดมุ่งหมายสำคัญ คือ เพื่อถ่ายทอดความรู้ เพื่อความเพลิดเพลิน และเพื่อสอนจริยธรรม หรือเป็นคติสอนใจ

การแบ่งท้องถิ่นของวรรณกรรมพื้นบ้านจะแบ่งอย่างกว้าง ๆ เป็นภาคเหนือ ภาคอีสาน ภาคกลาง และภาคใต้

ประเภทของวรรณกรรมพื้นบ้าน

วรรณกรรมพื้นบ้าน แบ่งเป็นประเภทได้ ๒ ประเภท คือ

๑. วรรณกรรมมุขปาฐะ
๒. วรรณกรรมลายลักษณ์

วรรณกรรมมุขปาฐะ

๑) ความหมายของวรรณกรรมมุขปาฐะ

วรรณกรรมมุขปาฐะ คือ วรรณกรรมที่สืบทอดด้วยวาจา ด้วยการจดจำ การท่อง การเล่า การขับกล่อม เช่น บทเพลงสำหรับเด็ก เช่น เพลงกล่อมเด็ก เพลงปลอบเด็ก เพลงเด็กร้องเล่น เพลงประกอบการเล่นของชาวบ้าน นิทานชาวบ้าน ภาษิต ปริศนา คำทาย ความเชื่อ เป็นต้น

๒) ประเภทของวรรณกรรมมุขปาฐะ

วรรณกรรมมุขปาฐะ แบ่งออกเป็น

(๑) บทเพลงสำหรับเด็ก

บทเพลงสำหรับเด็ก มีดังนี้

เพลงกล่อมเด็ก มีทุกชาติทุกภาษา และทุกภาค แต่เรียกชื่อต่างกัน เช่น

➤ ภาคเหนือ เรียกว่า เพลงอ้อจจา ตามทำนองกล่อม เช่น

อ้อจจา	หลับสองตาอย่าให้
แก้วแก่นไ้	แม่จะอ้อจจา
นายให้ฮ้อยากกินจีน	บ่มีไผไปหา
นายให้ฮ้อยากกินป่า	บ่มีไผไปส้อน (ซ้อน)
มีข้าวเย็นสองสามก้อน	ป้อนแล้วลวดหลับไป

(จีน = เนื้อ ไผ = ใคร ให้ = ร้องให้ ส้อน(ซ้อน) = จับ

ลวด = ไปเลย ป่า = ปลา)

➤ เพลงกล่อมเด็กภาคอีสาน เรียกว่า “นอนสาเด้อ” หรือ “นอนสาเด้อหล่า” ตามทำนองกล่อม เช่น

นอนสาเด้อ...หล่า แม่สิกล่อม (นอนเสียเถอะแม่จะกล่อม)
 ผัดว่าอย่างสิ่งเด้อหล่า (ถ้าว่าอย่างนั้นแหละ)
 อะชะให้ ก้างค้ำย่านผีพาย (อย่าร้องไห้กลางคืนกลัวผีพราย)
 ยามงายย่านผีเป่า (อย่าร้องไห้ยามเช้ากลัวผีกระสือ)

เจ้าบ่าวมีพ่อเลี้ยงกินแล้วให้เล่านอนเว้าสั้นเต๋ (เจ้าลูกไม่มีพ่อช่วยเลี้ยงกินแล้ว นอนสะว่าอย่างนั้นแหละ)

➤ เพลงกล่อมเด็กภาคใต้ ซึ่งเรียกหลายอย่าง เช่น เพลงชาน้อง เพลงชาน้อง เพลงน้องนอน เพลงเปลหรือเพลงร้องเรือ เป็นต้น เช่น

โผกเปล...เหอ	โผกไว้ช่องฟ้าปาจี๋ลม
เทโวเทวาทกเจ็ดองค์	มาห่มรักน้องกำไม่หวย
ลมพัดไม้โลกต้อง	มาห่มรักน้องโอยรวยรวย
มาห่มรักน้องกำไม่หวย	ต้องด้วยความรัก...เอน้อง

(โผก = ผูก จี๋ลม = เมฆ ห่ม = ข่ม หวย = ไหว
โอย = อยู่ รวยรวย = ไหวไปมา กำ = กี่)

➤ เพลงกล่อมเด็กภาคกลาง เรียกว่า “เพลงกล่อมเด็ก” เช่น

เดือนเอยเดือนหงาย	ดาวกระจายทรงกลด
อุ้มเจ้าขึ้นใส่รถ	แม่จะพาไปชมเดือน
พิศดูดาวไป	ดาวก็ไม่งามเหมือน
พิศแลดูเดือน	เหมือนนวลอุเม่นา

(๒) เพลงประกอบการเล่น

เพลงประกอบการเล่น มีดังนี้

➤ มอญซ่อนผ้า (ภาคกลางหรือทุกภาค)

มอญซ่อนผ้า	ตุ๊กตาอยู่ข้างหลัง
ไวโน่นไว้นี้	ฉันจะติดกันเธอ

➤ เชื้อช้าง (ภาคใต้)

เชื้อช้าง	ตัดเต่าร้างช้างกินไม้ไผ่
หมูกินบอนพังพอนกินไก่	ลงไวไวเถิดเหวนางช้าง

(บอน = เผือก)

➤ ไครตค (ภาคใต้)

ฉัดจ้วงนายด้วงขึ้นพลู ไครแลตา
คนนั้นแล....คค

(๓) เพลงชาวบ้าน (Folk Songs)

เพลงชาวบ้าน คือ เพลงที่ชาวบ้านในท้องถิ่นต่าง ๆ คิดรูปแบบการร้อง และเล่นขึ้นเพื่อร้องเล่นรื่นเริงสนุกสนานกันในโอกาสต่าง ๆ เช่น ตรุษสงกรานต์ ลอยกระทง ทอดกฐิน ทอดผ้าป่า ชักพระ เป็นต้น หรือในโอกาสที่มาช่วยกันทำงานในนาในไร่ เมืองงานเสรีจี่รีนเริง เช่น เพลงเกี่ยวข้าว เพลงนวดข้าว เพื่อผ่อนคลายความตึงเครียดในการทำงาน

ลักษณะเพลงชาวบ้าน เป็นเพลงร้องง่าย ๆ มีสัมผัสคล้องจองอาจร้องเดี่ยวชาย - หญิง หรือร้องโต้ตอบกัน ถ้าร้องโต้ตอบกันจะเรียกว่า เพลงปฏิพากย์

ดนตรีประกอบ อาจมีดนตรีประกอบเป็นประเภทให้จังหวะ เช่น ฉิ่ง กรับ กลอง เป็นต้น

ผู้ร้องผู้เล่นเพลงชาวบ้าน ประกอบด้วย พ่อเพลง แม่เพลง คือต้นเสียงในการร้อง และลูกคู่คอยรับ

ประเภทของเพลงชาวบ้าน มีทุกภาค คือ

➤ ภาคเหนือ มี

คำว คือ บทร้องที่ท่องทำนองเสียงสูง คำ

ขอ คือ บทร้องโต้ตอบกันระหว่างชาย - หญิง เนื้อหาอาจเกี่ยวกับคำสอน นิทาน หรือเกี่ยวพาราสี เช่น

หญิงกับชาย กันได้ถูกเนื้อ

เหมือนคั้งคั้ง หิงไฟ

หมายความว่า หญิงกับชายเมื่อได้ถูกเนื้อต้องตัวกัน เหมือนคั้งคั้งที่แจ้งกระด้างถูกคั้งไฟ เป็นโวหารเปรียบเทียบสอนสตรีว่า ให้ระวังตัวอย่าใกล้ชิดกันเกินไปให้รักนวลสงวนตัว

➤ ภาคอีสาน มี

เพลงแคน หรือ เพลงลำ เป็นเพลงที่ร้องเกี่ยวกับระหว่างชาย หญิง ถ้ามีแคนประกอบเรียกว่า หมอลำแคน ส่วนการร้องเรียกว่า "ลำ" การลำนี้อาจ

ลำเดี่ยว หรือ ลำคู่ หรือลำประชันระหว่างชายหญิง บทลำอาจมีเนื้อหาสาระต่าง ๆ เช่น ลำเดินดง คือ ชมนกชมไม้ เป็นต้น

หญิงปลิ้นปลอกอย่างนี้มีหลาย	ใจมันอยากเป็นนายเมียครูผู้ใหญ่
นางคนได้ตามบ่าวทางไกล	พ่อแม่ตกใจดูพอลูก
นางคนถูกชายล่อจนมาน	นี่ละอนาจารย์หน้าพ่อแม่
บ่าวไปแฉะชมหลอกหยอกนาง	รู้ว่าเขาตัวพลงเป็นหยังจัวเชื่อ
ให้เขาหลอกหลายเพื่อจนบ่าวสาวลือ	จนได้ลงมือเล่นนำผู้บ่าว
(บ่าว = หนุ่ม มาน = ท้อง ฮู้ = รู้ หยัง = อย่างนั้น จัว = ยัง เพื่อ = ครั้ง)	

เพลงแคนบทนี้สะท้อนให้เห็นสภาพของหญิงว่ามีหลายประเภท เช่น หญิงปลิ้นปลอก หวังจะเป็นภรรยาคนใหญ่คนโตหรือครู หญิงที่หนีตามผู้ชาย ถิ่นอื่น หรือหญิงที่ท้องโดยไม่รู้ว่าเป็นบิดาเด็ก เป็นที่อับอายขายพ่อแม่ และหญิงที่ถูกหลอกหลายครั้งก็ยังเชื่อ จนมีสามีหลายคน

นอกจากเพลงแคนเพลงลำแล้ว ยังมี เพลงโคราช คล้ายเพลงน้อยภาคกลาง เพลงเข็ง เช่น เข็งกระดืบ เพลงเข็งกระโน๊บดิงตอง หรือเพลงระบำตึกแตน คำข้าว เป็นเพลงที่รำประกอบด้วยดนตรีกันตรึม

➤ ภาคใต้

เพลงพื้นบ้านภาคใต้มีหลายอย่าง เช่น เพลงนา เพลงบอก เพลงเรือ กลอนมโนราห์ และกลอนหนังตะลุง

เพลงนาเป็นเพลงที่ลักษณะคล้ายเพลงเกี่ยวข้าวของภาคกลาง มีเล่นแถบจังหวัดสุราษฎร์ธานี และนครศรีธรรมราช เป็นบทร้องเดี่ยว หรือร้องเกี่ยวกันระหว่างหนุ่มสาว

ชาย : หวันเย็นละห้อย	ยกสร้อยขึ้นพาดหลังมโนมัย
ที่จะจีพีจะจับ	ไปรับแม่แก้มใส
มะตะไปด้วยผิว	หล่อนจะกลัวใครใคร
หญิง : หวันเย็นละห้อย	ยกสร้อยขึ้นพาดบนหลังงัว
ถ้าใครแก้ได้	ตัวน้องจะเอาไปเป็นผิว
ถ้าใครแก้ไม่ได้	เอาไว้เป็นทาสเลี้ยงงัว

(หวัน = ตะวัน หวันเย็น = เวลาเย็น ไหร = อะไร จัว = วัว มโนมัย = ม้า)

เพลงนาบที่สะท้อนภาพสังคมว่า ชายชอบโอ้อวดชอบความโก้หรู เช่น การขี่ม้าเที่ยวพิจารณาสตรีที่มีความสวยงาม เช่น แม่แก้มใส ฝ่ายสตรีจะพิจารณาชายสักซึ่งกว่า คือ ดูที่ความสามารถ และวิธีทำมาหากิน วิธีเลี้ยงวัว วิธีแก้ปัญหาจะแก้ได้หรือไม่ แล้วมีโวหารประชดว่า ถ้าแก้ไม่ได้ก็จะเอาเป็นทาสเลี้ยงวัว เป็นต้น

➤ ภาคกลาง

เพลงพื้นบ้านภาคกลางมีมากมายที่นิยมกันมากก็คือ เพลงลำตัด เพลงน้อย เพลงอีแซว เพลงพวงมาลัย เพลงพิชฐาน และเพลงเหย่ยของจังหวัดกาญจนบุรี เป็นต้น

- เพลงพวงมาลัย

เพลงพวงมาลัยนิยมขึ้นต้นว่า เอ้อระเหยลอมมา...จบลงด้วยคำว่า เอย เช่น

เอ้อระเหยลอมมา	ยกมือวันทาสิ่งศักดิ์สิทธิ์
ไหว้คุณพระรัตนตรัย	ทรงเทพไทอันมีฤทธิ์
ไหว้คุณบิดามารดา	ที่เลี้ยงลูกมารอดชีวิต
ทั้งคุณครูอาจารย์	ให้ความชำนาญรุ่งเรืองวิทย
ฉันจะว่าเพลงพวงมาลัย	ของงกดำไว้ให้ได้สมดังจิต
พ่อช่อมะกอกพ่อดอกมะขวิด	จงอย่าให้ติดขัดเอย

เพลงพวงมาลัยบทรูปนี้แสดงขนบนิยมในการแสดงเพลงพื้นบ้านว่า ต้องมีการไหว้ครูแสดงความกตัญญูต่อบิดา มารดา ครูอาจารย์ และขอพรต่อสิ่งศักดิ์สิทธิ์ให้การแสดงไม่ติดขัดสมดังใจทุกประการ

- เพลงน้อยและเพลงปรบไ้

เป็นเพลงร้องโต้ตอบกันระหว่างชายหญิงมีพ่อเพลงและแม่เพลง มีลูกคู่รับเมื่อร้องจบบทเพลงน้อยรับว่า “ซาฉ่า ซาฉาดซา น้อยแม่” ส่วนเพลงปรบไ้เมื่อจบบทจะรับว่า “ฉ่า ฉ่า ฉ่า ฉ่า ชะ ฉ่า ไ้” เช่น

เพลงน้อยกลอนรา

เสียดายกระต๋องตัวพี่เคียดำ	เสียดายทำน้ำตัวพี่เคียดัก
พี่เคียดุคพุดขึ้นพัก	อยู่กับแม่พวงยุพิน
พี่เคียดับลำร่าร้อง	ด้วยกันกับน้องที่ตื่นท่า
พี่เคียดักน้ำหาบ	เอามาอาบด้วยกัน
แก้ห่อขมิ้นชัน	เอามาขึ้นให้ชู
พุดกันพलगฝนกันพलग	น้องยังผินหลังให้พี่ดู - ทา

(พระสารประเสริฐ)

เพลงน้อยบทนี้ชี้ให้เห็นสภาพสังคมชัดเจนมาก เช่น การตั้งบ้านเรือนชายน้ำ เพราะไม่มีการประปา การใช้ครกกระต๋องตำข้าว และโหวตัดฟ้อที่คมคายมาก

- เพลงเหย่อย

เพลงเหย่อยเป็นเพลงพื้นบ้านจังหวัดกาญจนบุรี เรียกอีกอย่างหนึ่งว่า “เพลงพาดผ้า” เพราะผู้เล่นต้องมีผ้าแล้วไปคล้องกับฝ้ายตรงข้าม ตอนจบกลอนแต่ละบาทจะมีคำว่า เหย่อย เช่น

ชาย : มาเถิดหนาแม่มา	มาเล่นพาดผ้ากันเหย่อย
พี่ตั้งวงไว้ท่า	อย่านิ่งอยู่ช้าเลยเหย่อย
พี่ตั้งวงไว้คอย	อย่าให้วงกร่อยเลยเหย่อย
หญิง : ให้พี่ขึ้นแขนขวา	เข้ามาพาดผ้าเถิดเหย่อย

(๔) เพลงปฏิพากย์

เพลงปฏิพากย์ คือ เพลงที่ร้องโต้ตอบกันระหว่างชายหญิง เป็นการแสดงเพื่อความบันเทิงเชิงมหรสพ การแสดงประกอบด้วย พ่อเพลง - คอหนึ่ง ลูกคู่ แม่เพลง - คอสอง ลูกคู่ และมีดนตรี คือ รำมะนา ฉิ่ง กรับ เพลงที่นิยมเล่น คือ ลำตัด เพลงน้อย เพลงพวงมาลัย และเพลงอีแซว เป็นต้น

ลำดับการแสดง มีดังนี้

- บทไหว้ครู : ไหว้สิ่งศักดิ์สิทธิ์บิดามารดาครูอาจารย์
- บทเกริ่น : คือ บทชายเชิญชวนหญิงให้เล่นเพลง

- บทประ : คือ บทร้องโต้ตอบทั่วไป หรือเชิงผูกเรื่องในการแสดงต่อไป
- บทผูกรัก : คือ บทเกี่ยวโต้ตอบกันระหว่างชายหญิง
- บทสู่ขอ : เป็นบทเกี่ยวแล้วฝ่ายหญิงตกลงก็มีบทสู่ขอ คือ มีเฒ่าแก่ พ่อแม่ เจ้าบ่าว เจ้าสาว
- บทลักพาหนี : เป็นบทเกี่ยวแล้วฝ่ายหญิงตกลง แต่บิดามารดาไม่ยินยอมเพราะฝ่ายชายยากจน ก็จะมีบทลักพาหนี มีบทลาบ้านลาเรือนของฝ่ายหญิง บทชมดง ชมนกชมไม้ สนุกสนานมาก
- บทชิงชู้ : เป็นบทสมมติตัดพ้อต่อว่าระหว่าง ๒ ฝ่าย คือ ชายสองหญิงหนึ่ง เช่น ชุนช้าง - ชุนแผนกับวันทอง เป็นต้น
- บทตีหมากขัวหรือตีหมากฝัว : เป็นบทตัดพ้อต่อว่าระหว่างหญิงสองชายหนึ่งตรงข้ามกับบทชิงชู้ เช่น นางพิม นางลาวทองกับชุนแผน เป็นต้น
- บทลา : พ่อเพลง แม่เพลง กล่าวลาด้วยความอาลัยจบลงด้วยคำอวยพร

(๕) ปริศนาคำทาย

ปริศนาคำทาย หมายถึง ถ้อยคำที่พูดขึ้นเป็นเงื่อนไขสำหรับทาย ส่วนมากใช้ถ้อยคำคล้องจองกัน ถือเป็นการเล่นอย่างหนึ่งที่มุ่งส่งเสริมสติปัญญา หรือฝึกสมองทดลองปัญญา

ที่มาของปริศนาคำทาย

ปริศนาคำทายมีมาแต่โบราณที่เก่าแก่ที่สุดก็คือ ปริศนาในตำนานประเพณีสงกรานต์ที่ทำมหาพรหมตั้งปริศนาให้ธรรมบาลกุมารตอบ โดยมีศีรษะเป็นเดิมพัน ปัญหาที่มีอยู่ว่า วันหนึ่ง ๆ คนเราราคืออยู่ที่ใดในร่างกาย ในที่สุดธรรมบาลกุมารก็ตอบได้ว่า ตอนเช้าเราคืออยู่ที่หน้าเรา ต้องล้างหน้า ตอนกลางวันเราคืออยู่ที่อกหรือร่างกายเราต้องลูบออกหรืออาบน้ำ ตอนเย็นเราคืออยู่ที่เท้าเราต้องล้างเท้า ทำมหาพรหมจึงต้องตัดศีรษะให้ธิดาทั้งเจ็ดผลัดกันทวนไวนบนพาน และนำมาแห่ในวันสงกรานต์ กลายเป็นประเพณีสงกรานต์ที่ต้องมีเทพีสงกรานต์ และขบวนแห่ศีรษะพระพรหม

นิทานไทยที่มีปริศนาคำทาย เช่น นางนกกระจาบหรือสรรพสิทธิ์ขาดก หรือ มโหสถขาดก เป็นต้น

ปริศนาคำทายมีทุกชาติทุกภาษา ของไทยเรามีทุกภาค

ภาคกลาง จะขึ้นต้นว่า อะไรเอ๋ย

ภาคเหนือ เรียกว่า เล่นตวยหรือเล่นทาย ขึ้นต้นว่า อะหยัง เอ๊ะ หรือ อะไรเจ้า เช่น อะหยังเอ้าจ๋มอดค้ำจี้จ้างลอด (ใยแมงมุม)

ภาคอีสาน เรียกว่า คำทวย ขึ้นต้นว่า แม่นอีหยังเอ๋ย เช่น แม่นอีหยังเอ๋ย ตัดกบ่ต่าย ตัดปลายบ่เหี้ยว (ผม)

ภาคใต้ เรียกว่า การเล่นทาย หรือเล่นพะหมี่ ขึ้นต้นว่า ไอ้ ไหรหา เช่น ไอ้ไหรหา : แรกเดิมทีพี่น้องน้องใหญ่นาน ๆ ไปพี่ใหญ่น้องนุ้ย (หัวครก : มะม่วงหิมพานต์)

ลักษณะการใช้ถ้อยคำในปริศนาคำทายมี ๓ ส่วน

- ส่วนนำ : อะไรเอ๋ย
- ส่วนเนื้อหา : ตัวปริศนา
- ส่วนท้าย : ส่วนขยาย บอกใบ้

อะไรเอ๋ย “ต้นสามเหลี่ยม ใบเทียมอก ไครทายออกได้เมียงาม” (กก)

ประเภทของปริศนาคำทาย

แบ่งตามลักษณะคำตอบ คือ

- พืช : เมื่อน้อยนุ่งเสื้อยาวเป็นสาวนุ่งเสื้อก้อม (มะเขือ) เหนือ
- สัตว์ : แม่ไก่ดำตักน้ำบ่เปียก (บั้ง) อีสาน
- ธรรมชาติ : คันเบ็ดเจ็ดท่ง ข้ามค้ำพระยาแมน ไครทายได้จะให้เงินแสน (รู้งกินน้ำ) กลาง

➤ ส่วนของร่างกาย : ไอ้ไหรหา : คำแล้วขาว ยาวแล้วสั้นมันแล้วคลอน หย่อนแล้วตริง (ผม สายตา ฟัน หู) ใต้

➤ การกระทำ : เฮ็ดยึกยักให้น้ำออก เฮ็ดยึกยอกให้น้ำเข้า เข้าบ่อเข้าเอามือค้ำคูด (คนลับมีด) อีสาน

➤ สิ่งของเครื่องใช้ : ไอ้ไหรหา นางพิมออกโลกทางข้าง (ครกสี : เครื่องสีข้าว) ใต้

➤ อาหารการกิน : อะไรเอ๋ย ไข่กบ นกปล่อย บัวลอย ไอ้ตื้อ (เม็ดแมงลัก ลอดช่อง ข้าวตอกน้ำกะทิ ข้าวเหนียว) กลาง

➤ การละเล่น : ไอ้ไหรหา ยืนตีนเดี่ยว เหนียวรรณิ สองหางวี ส่งเสียงร้อง ก้องเวหน (กันหันลมแบบส่งเสียง) ใต้

- การเล่นคำ : เต็บแป้มเต้าสองนิ้ว ตัวถูกโค้งมาแดง (แมงดา)

เหนือ

- ประเพณี : การต้อนรับแขก ไม้ซ้อหล้อไปถ่มกลางหนองโหมง่า
ต้อง (ไม้เต้มปูน) เหนือ

คุณค่าปริศนาคำทาย

นอกจากเป็นการเล่นเพื่อฝึกสมองทดลองปัญญาแล้ว ปริศนาคำทายฝึกให้เป็นคนช่างสังเกตสภาพสังคม และสิ่งแวดล้อม และสะท้อนให้เห็นถึงความเป็นอยู่อาชีพ ขนบธรรมเนียมประเพณีของท้องถิ่นอีกด้วย

(๖) สำนวนภาษิต

สำนวน หมายถึง ถ้อยคำที่เรียบเรียง โวหารบางทีก็ใช้ว่าสำนวนโวหาร มีความหมายไม่ตรงตามตัว หรือมีความหมายอื่นแฝงอยู่ เช่น ตัดหางปล่อยวัด ความหมายตรง คือ ตัดหางแล้วนำไปปล่อยวัด แต่ความหมายของสำนวนนี้คือ ตัดขาดไม่เกี่ยวข้องด้วย

ภาษิต หมายถึง คำกล่าวที่มีคติชวนฟัง

สุภาษิต หมายถึง คำกล่าวที่ดั่งามเชิงสั่งสอน

คำพังเพย หมายถึง คำที่กล่าวขึ้นลอยๆ เป็นคำกลางเพื่อให้ตีความให้เข้ากับเรื่อง

ที่มาของสำนวนภาษิตไทย

- เกิดจากธรรมชาติ เช่น ตื่นแต่ไก่โห่ น่านิ่งไหลลึก น้ำลดตอผุด
สามน้ำไม่เปีย เป็นต้น
- เกิดจากการกระทำ เช่น ไกลปืนเที่ยง : ห่างไกลความเจริญ ตก
กระไดพลอยโจน เป็นต้น
- เกิดจากสิ่งแวดล้อม เช่น ก้นหม้อไม่ทันคำ : หย่าร้างกันเร็ว
เกินไปเลิกกันง่าย
- เกิดจากขนบธรรมเนียมประเพณี เช่น ฝังรอกฝังราก : ตั้งถิ่นฐาน
ไปมาลาไหว้ เข้าทางตรอกออกทางประตู เป็นต้น
- เกิดจากลัทธิศาสนา เช่น ขนทรายเข้าวัด : ทำประโยชน์ให้แก่สังคม
เจ้าวัดไม่ดีหลวงชีสกปรก ตามบุญตามกรรม ตักบาตรตามพระ เป็นต้น

- เกิดจากการละเล่น เช่น สู้ยิบตา ไม่ดูตาม้าตาเรือ ราไม่ตีโทษปี โทษกลอง ทำหน้าเหมือนโนราโรงแพ เป็นต้น
- เกิดจากนิทานนิยาย มาจากเรื่องรามเกียรติ์ เช่น ลูกทรี วัลรอยเท้า สิบแปดมงกุฏ มาจากเรื่องอิเหนา เช่น ว่าแต่เขาอิเหนาเป็นเอง
- มาจากลักษณะหรือการกระทำของสัตว์ เช่น หมาเห่าใบตองแห้ง หมากจันตรอก วัวพันหลัก นกน้อยทำรังแต่พอตัว เป็นต้น
- มาจากสาเหตุอื่น ๆ เช่น ควันหลง ได้ไหมลี้มเก่า เป็นต้น

ประเภทของภาษิตชาวบ้านแบ่งตามลักษณะคำสอน

- ภาษิตที่มุ่งสั่งสอนโดยตรง มีคำว่า อย่า ให้ หรือจง เช่น
 - ลูกอย่าได้ไล่ลี้มคืดแม่คนถนนอมคุ่ม (อีสาน)
 - ข้างแล่นอย่างหาง = น้ำเชี่ยวอย่าขวางเรือ (ใต้)
 - อย่าหนุกตามเพื่อน (ใต้)
 - อย่าขนคินถมปลวก (ใต้)
 - จูงอคทน ฮื่อแป้งใจดี เหมือนน้ำคิงห้า = ให้ออคทนใจเย็นเหมือน
แม่น้ำคิงห้า (เหนือ)
- ภาษิตเชิงเปรียบเทียบ เช่น
 - หางเต่าค่าหางแล่น : ขิงก็ราช่าก็แรง (ใต้)
 - ใหญ่พรวัวเต่าลอคอ : อายุมากแต่ไม่เป็นผู้ใหญ่
 - ทำงานพอส่งหมาพันซั้ง : ทำแบบขอไปที (ใต้)
 - นกบยินคืดด้วยรุกโขบมีฮ่ม (อีสาน)
 - สระบมีดอกไม้คณาเนือบสงวน (อีสาน)
 - จิกคอกยังหญูปั้นดินคนขึ้นอย่าได้ลีน : คนมีเพียร ขอดคอยสูงปาน
ใดคนยังเหยียบได้ เพราะฉะนั้นอย่าได้คุดหมื่นคนมีเพียร (เหนือ)
 - ไม้อ่อนคัดง่ายไม้แก่คัดยาก (กลาง)
- สุภาษิตที่เป็นอุปมาอุปไมย คือ นำสิ่งต่าง ๆ มาอ้างเปรียบเทียบเชิง
สั่งสอน เช่น
 - ช่วยกันเหมือนช่วยจันทร์ : ช่วยกันทั้งบ้านทั้งเมือง (ใต้)
 - พาโลเหมือนวัวคาก : คืดเหมือนวัวคากพิการ (ใต้)

แมวบลี บ่ได้กินหนุ ป้าเหยียนอยู่ฮยังต่ายฮ้อม

(ลี้ = แอบ ป้าเหยียน = ปลาไหล ฮ้อม = เหล็กแทงปลา)

แมวจะจับหนุได้ต้องแอบซ่อน แม้ปลาไหลอยู่ในรูฮยังถูกแทงตาย

หมายความว่า ทำอะไรต้องคิดเตรียมตัวให้ดี อย่าประมาท (เหนือ)

หนุกินม่อนจั่งเห็นคุณแมว ลูกแขวนแหวจั่งเห็นคุณพ่อแม่

(แหว = เอว จั่ง = จึง) (อีสาน)

อย่าเอาพิมเสนไปแลกกับเกลือ (กลาง)

- สุภาษิตประเภทอ้างอิง เช่น บุคคล วัตถุ เป็นต้น เช่น
ชื่อสัตว์เหมือนกวนอู ยุติธรรมเหมือนเปาบุ๋นจิ้น (กลาง)

ทำหน้าที่เหมือนโนราโรงแพ (ใต้)

กินฮื้อกินเหมือนเป็น แต่อย่ากินฮือฮังเป็น

(ฮื้อ = ให้ เป็น = เพื่อน) (เหนือ)

เจ้านายคิ๊บเห็นแก่เงินแสน ไถ่แต่เห็นแก่ไพร่แสนเมือง (อีสาน)

ความสัมพันธ์ระหว่างภาษิตกับการดำรงชีวิต

ภาษิตมีความสัมพันธ์กับวิถีชีวิต เช่น การนำสุภาษิตมาใช้ในโอกาสต่าง ๆ เช่น การกล่าวคำอวยพรในโอกาสต่าง ๆ เช่น วันเกิด ขึ้นบ้านใหม่ เป็นต้น ภาษิตที่มีความสัมพันธ์กับชีวิตในด้านต่าง ๆ เช่น

- ภาษิตสะท้อนภาพชีวิตอย่างเรียบง่ายแต่สำนึกบุญคุณ เช่น น้ำเกลือ น้ำปลาร้า ของอีสาน ข้างแดงแกงร้อน ของภาคกลาง หรือแกงพุงปลาน้ำนูดู ของภาคใต้ หรือข้าวไม่มียาง หมายถึง ทำคุณกับใครแล้วเขาไม่สำนึกบุญคุณ เป็นต้น

- ภาษิตกับความรักพวกพ้อง แสดงความผูกพันระหว่างครอบครัว ท้องถิ่น เช่น มีคำว่า หมูเฮา สะตอสามัคคี ผูกเสี้ยว เป็นต้น หรืออย่าเห็นขี้ดีกว่าไส้ สายเลือดเดียวกัน เลือดข้นกว่าน้ำ หรือสิบคนมานั่งแหนแสนคนมานั่งเฝ้า กะบ่เท่าพี่น้อง มาเลื้อน (เลื้อน = ปกป้อง) (อีสาน) หนีจากพี่น้องจี้กไปเบ็งไผอย่าหนี เหยื่อไฟไปเป่า หึงห้อย (เบ็ง = ฟัง ไผ = ใคร เหยื่อ = จาก) (เหนือ)

- ภาษิตสะท้อนค่านิยม เช่น ค่านิยมเรื่องเงิน ความร่ำรวยปริญญา เป็นต้น เช่น มีเงินนับว่าน้องมีทองนับว่าพี่ หรือ ทุกข์เฟิ่นว่าปดี มีเฟิ่นว่าพี่น้อง ป้าเต็มช่อง เฟิ่นว่าหลาน มึงเป็นเซี่ยสายกู่เค้อบักท้าว (อีสาน)

➤ ภาษิตสะท้อนความปรารถนา ความสุขที่ทุกคนปรารถนา เช่น คำอวยพรในโอกาสต่าง ๆ เช่น ความเจ็บป่วยได้ ความไข้อย่างมี อายุมั่นคงขงขวยยืน ถือไม้ทำยอดทองตะบองยอดเพชร เป็นต้น

(๗) ความเชื่อ

ความเชื่อ หมายถึง การยอมรับนับถือหรือยึดมั่นในสิ่งใดสิ่งหนึ่งอันเป็นเรื่องของความรู้สึก จิตใจ ไม่จำเป็นต้องมีเหตุผล หรือเป็นความจริงเสมอไป

ความเชื่อมีทุกชาติทุกภาษาและทุกภาคของไทย เช่น

ภาคเหนือ เรียกสิ่งไม่ควรทำว่า “ขี้ด” ถ้าการกระทำสิ่งใดถูกขี้ดถือว่าไม่ดี ชั่วร้าย จะแพ้หรือเป็นอันตราย หรือหายนะในวันหน้า เช่น

กินข้าวก่อนพ่อแม่ครูบาอาจารย์ (ขี้ด)

อย่านั่งหัวบันไดบ้านนั่งขวางปากประตู (ขี้ด)

ภาคอีสาน เรียกของต้องห้ามว่า “ชะล่า” ถ้ากระทำจะถูก “ขวง” ถือว่าไม่ดี ชั่วร้าย เช่น

ย่างก่อนเจ้าหัว เว้าก่อนนาย เข้าวัดเว้าเสียงดัง (ชะล่า)

(ย่าง = เดิน เว้า = พุด)

ย่างเสียงดัง กินข้าวเสียงดัง (ชะล่า) เป็นต้น

ภาคใต้ เรียกสิ่งไม่ควรทำว่า “ต้องห้าม” หรือ “ข้อห้าม” เช่น

ห้ามโพกหัวเข้าบ้านเข้าวัด

ห้ามกินของฝาก (จะคอกพอก)

ห้ามดูกระจกกกลางคืน (ผีจะหลอก)

ภาคกลาง เรียกว่า “ข้อห้าม” หรือ “ต้องห้าม” เช่น

ห้ามลับมีดตอนกลางคืน (จะมีคนตาย)

ห้ามดอกรไม้ถวายพระ (จุมูกจะโห่ว)

ประเภทของความเชื่อ มีดังนี้

➤ ความเชื่อเกี่ยวกับสิ่งเวทลึ้ม เช่น ลายแทง ลางสังหรณ์ โป้ยเซียน เป็นต้น

➤ ความเชื่อเกี่ยวกับสิ่งศักดิ์สิทธิ์ เช่น เวทย์มนตร์ คาถา อาคม พระภูมิ เทพเจ้า เป็นต้น

➤ ความเชื่อเรื่องลักษณะของบุคคล (โหงวเฮ้ง) หรือตำรา命理ลักษณะ เช่น คนหูยานจะมีบุญอายุยืน เป็นต้น

- ความเชื่อเรื่องฤกษ์ เช่น โขคลาก ยาม เป็นต้น
- ความเชื่อเรื่องความฝัน เช่น ฝันเห็นงูจะพบเนื้อคู่ เป็นต้น
- ความเชื่อเรื่องเครื่องรางของขลัง เช่น ตะกรุด ว่าน เป็นต้น
- ความเชื่อเรื่องภูตผีวิญญาณ เช่น แม่นาคพระโขนง เป็นต้น
- ความเชื่อเรื่องไสยศาสตร์ โหราศาสตร์
- ความเชื่อเรื่องนรก สวรรค์ ชาติน้ำ

ความเชื่อมีอิทธิพลต่อวิถีชีวิตของคน อย่างไรก็ตาม ในทางพุทธศาสนามีพุทธโอวาทเกี่ยวกับความเชื่อเรียกว่า “หลักกาลามสูตร” ซึ่งพระพุทธองค์ไม่ให้เชื่อ ๑๐ ประการ คือ

- อย่าเชื่อโดยเขาบอกต่อ ๆ กันมา
- อย่าเชื่อโดยเขาทำตาม ๆ กันมา
- อย่าเชื่อโดยเขาเล่าลือต่อ ๆ กันมา
- อย่าเชื่อโดยอ้างว่ามันเป็นกฎอยู่ในคัมภีร์
- อย่าเชื่อโดยการคิดเอาเอง
- อย่าเชื่อโดยการคาดคะเนเอาเอง
- อย่าเชื่อโดยการตรึกตรองเอาตามอาการ
- อย่าเชื่อโดยคิดว่าเข้ากันได้กับความคิดของตน
- อย่าเชื่อโดยถือว่าผู้สอนพอเชื่อได้
- อย่าเชื่อโดยผู้สอนเป็นครูอาจารย์ของตน

แต่ควรเชื่อเมื่อไตร่ตรองแล้วว่า สิ่งนั้นเป็นจริง ดี ไม่เป็นอันตรายต่อตน

และผู้อื่น

(๘) นิทานพื้นบ้าน

นิทาน หมายถึง เรื่องเล่าสืบต่อกันมาเป็นเรื่องเก่าแก่ก่อนประวัติศาสตร์ และเป็นที่ยอมรับกันแพร่หลายตั้งแต่พระราชานจนถึงสามัญชน

ลักษณะนิทานชาวบ้าน มีดังนี้

- เล่าด้วยปากสืบต่อกันมา
- เล่าด้วยถ้อยคำธรรมดาเป็นภาษาร้อยแก้ว

- ไม่ปรากฏว่าผู้เล่าดั้งเดิมเป็นใคร
- ต่อมาอาจปรากฏผู้เล่า เช่น นิทานอีสป นิทานชาดก เป็นต้น แต่มักเป็นการนำนิทานชาวบ้านมาประมวลอีกทีหนึ่ง
- นิทานชาวบ้านมีโครงเรื่องตั้งแต่โครงเรื่องง่าย ๆ ตัวละครน้อยจนถึงเรื่องที่สลับซับซ้อน และจากวรรณกรรมมุขปาฐะ กลายเป็นวรรณกรรมลายลักษณ์ เช่น นิทานชาดก นิทานอีสป นิทานปัญญาตนตระ นิทานเวตาล เป็นต้น

ประเภทของนิทานชาวบ้าน

นิทานชาวบ้าน มีการแบ่งหลายวิธี เช่น แบ่งตามเขตพื้นที่ทางภูมิศาสตร์ เช่น นิทานแถบเอเชีย อาหรับ ยุโรป เป็นต้น แบ่งตามรูปแบบ (Form) ของนิทาน ในที่นี้จะขอแบ่งนิทานตามแบบหรือโครงสร้างของนิทาน ดังนี้

- **นิทานปรัมปรา (Fairy Tale)** เป็นเรื่องก่อนข้างยาวมีหลายอนุภาค (Motif) ตัวละครมีบุญหรือมีความสามารถ มีฤทธิ์ หรือผจญอุปสรรคต่าง ๆ แต่จบลงด้วยความสุข เช่น นางสิบสอง สัจจทอง ปลาบู่ทอง เป็นต้น
- **เทพนิยาย (Myth)** เป็นเรื่องราวเกี่ยวกับเทพเจ้า เทวดา นางฟ้า เจ้าป่า เจ้าเขา เจ้าแม่ต่าง ๆ มีความสัมพันธ์กับความเชื่อทางศาสนา เช่น เรื่องเกี่ยวกับพระอินทร์ พระพรหม เช่น เรื่องตำนานสงกรานต์ เมขลา-รามสูร นารายณ์สิบปาง เป็นต้น
- **นิทานชีวิต (Novella Tale)** มีโครงเรื่องขนาดยาว มีหลายตอนหรือหลายอนุภาค มีพระเอกนางเอก มีการต่อสู้ และอุปสรรค ความรัก เช่น นิทานชุด อาหรับราตรี ชุดเดคาเมรอนของโบคัชซิโอ (บันเทิงทศวาร) ปลาบู่ทอง เป็นต้น
- **นิทานวีรบุรุษ (Hero Tale)** เป็นเรื่องก่อนข้างยาวมีหลายตอน ตัวละครเอกมีความเก่งกล้าสามารถ มีการผจญภัย การต่อสู้หลายเหตุการณ์ เช่น เฮอร์คิวลีส ขุนช้างขุนแผน (ในรูปนิทาน) ไกรทอง นายแรง (นิทานท้องถิ่นภาคใต้) เป็นต้น
- **นิทานอธิบายเหตุ (Explanatory Tale)** โครงเรื่องตอบคำถามว่า ทำไม เช่น ทำไมจึงเกิดสุริยุคราส เหตุที่เสือมีลาย เหตุที่กระต่ายปรากฏในดวงจันทร์ เป็นต้น
- **นิทานเรื่องสัตว์ (Animal Tale)** โครงเรื่องมีสัตว์เป็นตัวเอก เป็นการเล่าเชิงเปรียบเทียบเพื่อสั่งสอน จึงเรียกอีกอย่างหนึ่งว่า นิทานอุทาหรณ์ (Fable Tale) เช่น นิทานอีสป นิทานชาดก (เฉพาะเรื่องสัตว์)

- นิทานไม่รู้จบหรือนิทานเล่าซ้ำ (Formular Tale หรือ Cumulative Tale) เป็นเรื่องมีรูปแบบซ้ำ หรือเล่าซ้ำแบบต่อเนื่อง เช่น เรื่องยายกะตา เป็นต้น
- นิทานเกี่ยวกับความเชื่อ เช่น เรื่องโชคลาง ผี เช่น นางนาคพระโขนง เป็นต้น
- นิทานเกี่ยวกับสมบัติที่ฝังไว้ ลายแทง เช่น ปู่โสมเฝ้าทรัพย์ สมบัติพระศุภี เป็นต้น
- นิทานตลกขบขัน (Jest) เป็นนิทานสั้นเกี่ยวกับมุขตลก การแกล้งตลก การแกล้งโกง การแสดงปฏิภาณไหวพริบ เช่น ศรีธนญชัย เป็นต้น

วรรณกรรมลายลักษณ์

๑) ความหมายของวรรณกรรมลายลักษณ์

วรรณกรรมลายลักษณ์ คือ คือ วรรณกรรมที่บันทึกเป็นตัวอักษรเรียบร้อยแล้ว อาจเป็นลายมือเขียน การจารึกในใบลาน สมุดข่อย หรือหนังสือบุคตามลักษณะการจารึกของท้องถิ่นนั้น ๆ แล้วต่อมาจึงปริวรรคเป็นตัวอักษรไทยปัจจุบัน

ส่วนเนื้อหาของวรรณกรรมอาจเป็นนิทาน ตำนาน สุภาษิตคำสอน หรือชาดกในพุทธศาสนา เป็นต้น

๒) ประเภทของวรรณกรรมลายลักษณ์

วรรณกรรมลายลักษณ์แบ่งเป็นประเภท ดังนี้

(๑) ร้อยแก้ว เช่น พุทธประวัติ ดำราชา กฎหมาย เป็นต้น

(๒) ร้อยกรอง เช่น โคลบุตร นาคัน วันการ วรวงค์ เป็นต้น

วรรณกรรมลายลักษณ์ มีทุกภาค ภาคเหนือ มีอักษร เรียกว่า หนังสือเมือง หรืออักษรลานนาไทย จารึกในใบลาน หรือสมุดข่อย เรื่องราวมีทั้งร้อยแก้วและร้อยกรอง คำวซอ เป็นต้น ภาคใต้ใช้อักษรขอมหรืออักษรจารึกในสมุดหรือที่เรียกว่า หนังสือบุค มี ๒ ชนิด คือ บุคดำ คือ เนื้อกระดาษสีดำ เขียนด้วยอักษรสีเหลือง สีทอง หรือสีขาว หรือรง ส่วนบุคขาว ใช้กระดาษสีขาว เขียนด้วยอักษรสีดำ ส่วนวรรณกรรมลายลักษณ์ อีสานใช้ตัวอักษรไทยน้อย และอักษรธรรมจารึกในใบลาน ส่วนภาคกลางก็จารึกในสมุดข่อย หรือใบลาน

วรรณกรรมลายลักษณ์ภาคเหนือ มีดังนี้

ต้น

- วรรณกรรมทางศาสนา เช่น ปัญญาสชาดก มหาเวสสันดรชาดก เป็นต้น

- วรรณกรรมร้อยกรอง เช่น ลิลิตพระลอ นิราศหริภุญชัย โคลงมังตรา โคลงปู่สอนหลาน เป็นต้น

- วรรณกรรมร้อยแก้ว เช่น กฎหมายเมืองเหนือ เป็นต้น

ตัวอย่างวรรณกรรมลายลักษณ์ภาคเหนือ

“ลอราชลือโลกทั่ว	จอมพะหยง
สั่งสอนในโลกา	โลกนี้
ไผไค่แถมปัญญา	เพิงเลียบ คูแกล
เป็นคั่งไม้ไค้ซี่	ส่องไว้เทียมใจ”

(โคลงพระลอสอนโลก)

วรรณกรรมลายลักษณ์ภาคอีสาน มีดังนี้

- วรรณกรรมพุทธศาสนา เช่น
 ๑. คำมหาชาติ
 ๒. ท้าวสีทน
 ๓. สุทนต์ชาดก
 ๔. นกกระจอกหรือท้าววเรกิด
 ๕. กาละงะนั่มมือส่วย
 ๖. พญาคันคาก
- วรรณกรรมประวัติศาสตร์ เช่น
 ๑. ท้าวฮุ่งท้าวเจือง
 ๒. พื้นเวียง
- วรรณกรรมคำสอน เช่น
 ๑. ธรรมดาสอนโลก
 ๒. ปู่สอนหลาน
 ๓. อธิญาณสอนลูก
 ๔. พระยากำกอง (สอนไพร่)
- วรรณกรรมนิทาน เช่น

๑. กาละเกด
๒. ชุนทิง
๓. ท้าวกำกาดำ
๔. จำปาสีตัน
๕. นางแดงอ่อน
๖. นางम्मหอม เป็นต้น

ตัวอย่างวรรณกรรมลายลักษณ์ภาคอีสาน

“อย่าอวดอ้างความรู้บ่ถาม

ความใคงามถามขุนผู้รู้

มัก^๑เล่นซู้ให้ถามคอม^๒เมีย

มักเป็นเพี้ย^๓ให้ถามพี่น้อง”

(**ปู่สอนหลาน**)

(^๑ มัก = ชอบ ^๒ คอม = กับ ด้วย ^๓ เพี้ย = เจ้านาย พระยา)

วรรณกรรมลายลักษณ์ภาคใต้

- ร้อยแก้ว มีพุทธประวัติ กุณหมายตราสามดวง ตำราหมอนวด ตำรายา สารพัดชนิด ยันต์ และตำราฤกษ์ยามต่าง ๆ ฯลฯ
- ร้อยกรอง มี มโนราห์นิบาต รามเกียรติ์ วรวงศ์ วันคาร คำกาพย์ สังข์ทองคำกาพย์ สุบินคำกาพย์ สุวรรณสิน สุวรรณหงส์ ปองครกคำกาพย์ พระรถเสน พระไชยสุริยวงศ์ พระแสงสุริยฉาย โสนน้อยคำกาพย์ ฯลฯ

ตัวอย่างวรรณกรรมลายลักษณ์ภาคใต้

“พรานพร้อมล้อมไล่สัตว์ บ้างสกัดแทงหมูกวาง
 บ้างยิงกระทิงผาง บ้างซาบพุงตามควนป็น

บ้างไล่ต้องข่ายติด แหวงด้วยกริชเข้าเต็มขึ้น
 เนื้อถึกล้มทั้งยืน เลือดไหลหลังลงตรอตรอ
 แรดเลียวเกี่ยวกินหนาม โลहितขามเปื้อนทั้งคอ

(**สุบินคำกาพย์**)

❶ วรรณกรรมลายลักษณ์ภาคกลาง

- ประเภทร้อยแก้ว เรื่องจักร ๆ วงศ์ ๆ เช่น สังข์ทอง สังข์ศิลป์ชัย สุวรรณหงส์ จำปาสีตัน ไชยทัต ไชยเชษฐ การเกิด แก้วหน้าม้า เป็นต้น

ตัวอย่างวรรณกรรมลายลักษณ์ภาคกลาง

“บัดนั้น	นางแก้วตอบว่าน่าบัดสี
ชอบผิดสิ่งใดก็ไม่มี	คำดีโกรธข้าว่ากระไร
ก่อนว่าหน้าม้าตาจะเข้	จะถ่ายเททิ้งเสียดาเมียใหม่
ว่าพลางทางลื้อหน่อไท	วังรีหนีไปเข้าห้องนอน
	(แก้วหน้าม้า)

๓) คุณค่าของวรรณกรรมลายลักษณ์

วรรณกรรมลายลักษณ์มีคุณค่า ดังนี้

- (๑) คุณค่าทางภาษา คือ ความงาม ความไพเราะ ตามลักษณะวรรณกรรมประเภทนั้น ๆ
- (๒) คุณค่าทางอารมณ์ คือ ความสนุกสนาน ความบันเทิง และรสต่าง ๆ ทางวรรณกรรม
- (๓) คุณค่าทางสังคม คือ การสะท้อนสภาพสังคมของท้องถิ่น ตลอดจนภูมิปัญญาชาวบ้านในวรรณกรรมเรื่องนั้น

ใบงานที่ ๑๑.๑

- วัตถุประสงค์** เพื่อประเมินพัฒนาการด้านการเรียนรู้ เรื่อง ปริศนาคำทาย
- จุดประสงค์การเรียนรู้** เข้าใจความหมายของวรรณกรรมพื้นบ้าน ทั้งประเภทมุขปาฐะ และ วรรณกรรมลายลักษณ์ โดยรวบรวมศึกษาวิเคราะห์คุณค่าทางด้าน ภาษาและด้านสังคมได้
- คำชี้แจง** ให้นักเรียนปฏิบัติตามขั้นตอนในกิจกรรมต่อไปนี้

จุดประสงค์ของกิจกรรม

๑. เพื่อฝึกการทำงานร่วมกัน
๒. เพื่อฝึกความรับผิดชอบ
๓. เพื่อฝึกการค้นคว้ารวบรวม
๔. เพื่อฝึกการนำเสนอรายงาน

กิจกรรม

๑. แบ่งกลุ่มออกเป็น ๑๐ กลุ่ม ตามลักษณะของปริศนาคำทาย
๒. แต่ละกลุ่มรวบรวมปริศนาคำทายเป็นรูปเล่ม
๓. แต่ละกลุ่มจัดป้ายนิเทศนำเสนอให้เพื่อน ๆ ได้อ่านหน้าห้องเรียนแต่ละห้องเป็นเวลา ๑ สัปดาห์ โดยเปลี่ยนกันจัดให้ครบ ๑๐ กลุ่ม

แนวการประเมิน

๑. การให้คะแนน
๒. การสังเกต

ใบงานที่ ๑๑.๒

- วัตถุประสงค์** เพื่อประเมินพัฒนาการด้านการเรียนรู้ เรื่อง เพลงปฏิพากย์
- จุดประสงค์การเรียนรู้** เข้าใจความหมายของวรรณกรรมพื้นบ้าน ทั้งประเภทมุขปาฐะ และ
วรรณกรรมลายลักษณ์ โดยรวบรวมศึกษาวิเคราะห์คุณค่าทางด้าน
ภาษา
และด้านสังคมได้
- คำชี้แจง** ให้นักเรียนปฏิบัติตามขั้นตอนในกิจกรรมต่อไปนี้

จุดประสงค์ของกิจกรรม

๑. เพื่อฝึกการทำงานร่วมกัน
๒. เพื่อฝึกความรับผิดชอบ
๓. เพื่อฝึกการค้นคว้ารวบรวม
๔. เพื่อฝึกการรวบรวมข้อมูลภาคสนาม หรือข้อมูลจากเอกสาร

กิจกรรม

๑. แบ่งกลุ่มออกเป็น ๕ กลุ่ม เช่น กลุ่มเพลงน้อย กลุ่มเพลงอีแซว กลุ่มเพลงลำตัด
กลุ่มเพลงพวงมาลัย กลุ่มเพลงเหย่ย ฯลฯ
๒. แต่ละกลุ่มรวบรวมเพลงให้มีองค์ประกอบครบขั้นตอนของเพลงปฏิพากย์จาก
เอกสาร หรือเก็บข้อมูลโดยบันทึกเทปแล้วนำมาถอดเทปจัดนำเสนอเป็นรายงาน
หรือพูดหน้าชั้น

แนวการประเมิน

๑. การให้คะแนน
๒. การสังเกต

ใบงานที่ ๑๑.๓

- วัตถุประสงค์** เพื่อประเมินพัฒนาการด้านการเรียนรู้ เรื่อง นิทานชาวบ้าน
- จุดประสงค์การเรียนรู้** เข้าใจความหมายของวรรณกรรมพื้นบ้าน ทั้งประเภทมุขปาฐะ และวรรณกรรมลายลักษณ์ โดยรวบรวมศึกษาวิเคราะห์คุณค่าทางด้านภาษาและด้านสังคมได้
- คำชี้แจง** ให้นักเรียนปฏิบัติตามขั้นตอนในกิจกรรมต่อไปนี้

จุดประสงค์ของกิจกรรม

๑. เพื่อฝึกความรับผิดชอบ
๒. เพื่อฝึกการค้นคว้ารวบรวม
๓. เพื่อฝึกการนำเสนอรายงาน

กิจกรรม

๑. แต่ละคนไปสืบหานิทานประจำหมู่บ้านของตน
๒. นำเสนอโดยการออกมาพูดหน้าชั้น
๓. รวบรวมนิทานทุกเรื่องของนักเรียนเข้าเล่ม

แนวการประเมิน

๑. การให้คะแนน
๒. การสังเกต

ใบงานที่ ๑๒.๑

วัตถุประสงค์ เพื่อประเมินพัฒนาการด้านการเรียนรู้และเข้าใจสำนวนภาษิต
จุดประสงค์การเรียนรู้ อธิบายความหมาย ที่มา และประเภทของสำนวนไทย ได้
คำชี้แจง กิจกรรมแบ่งออกเป็น ๒ ตอน

ตอนที่ ๑ จงบอกที่มาของสำนวนไทยต่อไปนี้

๕. ขนทรายเข้าวัด

.....

๖. วีนักมกัลม

.....

๗. ราไม่ดีโทษปีโทษกลาง

.....

๘. หาเข้ากินคำ

.....

๙. เด็กเลี้ยงแกะ

.....

๑๐. ผู้จนิบตา

.....

๑๑. ลบรอยเสือ

.....

๑๒. พระศุกร์เข้าพระเสาร์แทรก

.....

๑๓. ว่าแต่เขาอิเหนาเป็นเอง

.....

๑๔. เอะอะมะเทิ่ง

.....

ตอนที่ ๒ จงบอกประเภทของสำนวนไทยต่อไปนี้

๑. อ้ายกตัญม้ท่าน

.....

๒. ป่ลูกเรื่อนตามใจผู้อยู่ ผูกอยู่ตามใจผู้นอน

.....

๓. หมาในรางหญ้า

.....

๔. น้ำจืดให้รีบดื่ก

.....

๕. ตาลยอดด้วน

.....

ใบงานที่ ๑๒.๒

วัตถุประสงค์ เพื่อประเมินพัฒนาการด้านการเรียนรู้และเข้าใจสำนวนภาษิต
จุดประสงค์การเรียนรู้ วิเคราะห์คุณค่าและความหมายของสำนวนภาษิตไทยได้
คำชี้แจง ผนญาของภาคอีสาน สำนวนของภาคเหนือ และภาคใต้ ในข้อต่อไปนี้
ตรงกับสำนวนของภาคกลางว่าอย่างไร มีความหมายอย่างไร

๑. ไฟในอย่านำออก ไฟนอกอย่านำเข้า

.....
.....
.....

๒. ทุกข์เพื่อนบ่ว่าดี มีเพื่อนจิ่งว่าน้อง ลุงป้าเฒ่าว่าหลาน

.....
.....
.....

๓. เขาหลิวตาใต้ให้หลิวตานั่น บั้งชั้นผีลี้หักคอ

.....
.....
.....

๔. ดิกำปาก ใจจัม

.....
.....
.....

๕. จี๋หมิ่นยังไม่ทันหล่นจากหัว

.....
.....
.....